

*Стеценко Ніна Сергіївна,
асистент кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

**ПРОБЛЕМА ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА У ПРОЕКТІ ОСНОВ
СТАТУТУ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ВІЛЬНА СПІЛКА» - «ВІЛЬНИЙ
СОЮЗ» ТА У КОНСТИТУЦІЇ УНР 1918 Р.**

Утвердження України як суверенної держави, трансформація українського суспільства активізували інтерес широкого загалу до конституційних актів періоду національного відродження, а саме до проекту Основ статуту українського товариства «Вільна Спілка» - «Вільний Союз» (1884 р.), розробником та втілювачем якого був М. Драгоманов, та до Конституції УНР (1918 р.), натхненником якої був М. Грушевський.

Ситуація, яка склалася на українських землях, що входили до Російської та Австро-Угорської імперій, була складна і неоднозначна, а М. Драгоманов був чи не єдиною політичною постаттю всеєвропейського масштабу, яка ставила перед собою колосальні цілі та завдання щодо її поліпшення. Звертаючи увагу на відмінності між двома імперіями, він був першим, хто намагався створити теоретичне підґрунтя для подальших можливостей досягнення зближення, розвитку і консолідації українського народу, незалежно від існуючих національних кордонів. Важливою складовою цього теоретичного підґрунтя був проект Основ статуту українського товариства «Вільна Спілка» - «Вільний Союз» - перший проект у межах Російської імперії, що мав конституційну спрямованість. М. Драгоманов був одним із небагатьох представників інтелігенції на території тогочасної Російської імперії, який послідовно відстоював необхідність перебудови суспільства на засадах права. Особливо яскраво це виявилось у його ставленні до проблем прав людини та до гарантій їх захисту і охорони.

М. Драгоманов та учасники «Спілки» детально вивчали стан і розвиток прав та свобод людини у європейських державах. Пряме знайомство із Західною Європою, як вважав М. Драгоманов, мало особливе значення як для успіху самого українського батьківщинознавства, так і для визначення місця українського національного відродження у перспективі західноєвропейського процесу. В Основах статуту підкреслювалося, що «Україна до XVIII ст. була, хоча і найбільш відсталою (унаслідок збігу різних географічних та історичних обставин), але все-таки органічною частиною культурної Європи».

М. Драгоманов вважав, що утворення демократичних інститутів у державі ще не є реалізацією конституціоналізму, якщо вони не поєднувалися зі здійсненням політичної свободи, куди входили численні права і свободи особи. Об'єм цих прав і свобод, який він відстоював, значно перевищував усі звичайні вимоги представників ліберальних демократичних перетворень у XIX ст.

Відповідно до проекту Основ статуту українського товариства «Вільна Спілка» - «Вільний Союз», головним завданням мала бути робота по перетворенню держави на засадах політичної свободи, під якою розумілося: 1) права людини і громадянина: а) недоторканість тіла для принизливих покарань і смертної кари; б) недоторканість особи і житла для поліції без судової постанови; в) недоторканість приватних листів і телеграм; г) свобода вибору місця проживання і занять; д) недоторканість національності (мови) у приватному та публічному житті; е) свобода совісті (віри або безвір'я) та будь-якого публічного богослужіння та обрядів, що не суперечать громадській моралі; є) свобода слова, друку, театрів і навчання; ж) свобода зборів, петицій і заяв зовнішніми знаками (малюнками, прапорами, процесіями та ін.) без порушення зовнішнього порядку і безпеки у населених місцях; з) свобода товариств і об'єднань; и) право носіння зброї і військових вправ без порушення зовнішнього порядку і безпеки в населених місцях; і) право цивільного і кримінального позову проти службових осіб і установ за незаконне порушення інтересів особи; ї) право опору незаконним діям урядовців; й) рівність усіх у громадських правах та обов'язках. Значну увагу М. Драгоманов приділяв поступовій ліквідації несправедливості тогочасного економічного укладу, який базувався на приватній власності. Розуміючи різницю між багатими і бідними, ситими і голодними, він відстоював право на працю, утворення класу дрібних власників, піднесення життєвого рівня населення, його освіти і культури, обмеження тривалості робочого дня для робітників, будівництво житла для трудящих та багато іншого.

Ідеї конституційної спрямованості М. Драгоманова істотно вплинули на подальший розвиток українського конституціоналізму. М. Грушевський та його однодумці, розробляючи

свій конституційний проект, виклали систему прав і свобод людини в громадянина, подібну до драгоманівської. Прийнята 29 квітня 1918 р. Центральною Радою Конституція - «Статут про державний устрій, права і вольності УНР» - заклала правову основу відродження Української держави. У ній гарантувалися усім громадянам УНР рівні громадянські й політичні права, а освітній рівень, віра чи майнове становище не надавали ніяких привілеїв для них. Проголошувалася також рівність прав і обов'язків для чоловіків та жінок. Конституція закріплювала недоторканість житла, таємницю листування, свободу вибору місця мешкання, скасування смертної кари та заборону покарань, які принижували людську гідність тощо.

Вказані конституційні акти містили не лише якісно нову систему прав і свобод людини і громадянина, а були збагачені й гарантіями їх дотримання і захисту.

І донині, проект основ статуту українського товариства «Вільна Спілка» - «Вільний Союз» М. Драгоманова та Конституція УНР 1918 р. залишаються демократичним зразком правової та політичної думки України, а їх спрямованість на інтереси людини, на захист її прав і свобод потребують подальшого вивчення.

**АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

***МАТЕРІАЛИ XVI ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»***

***МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ, ІСТОРІЯ
КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ (до
100-річчя КОНСТИТУЦІЇ УНР 1918 р.)***

(Том № 1)

***Харків
2018***

УДК 340.12.001

ББК 67.0

П 78

Відповідальні за випуск:

*О.О. Нанарова – член Секретаріату Асоціації випускників
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

*Асоціація випускників Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

П 78 Матеріали XVI Всеукраїнської наукової конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції». Матеріали круглого столу, ІСТОРІЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ (до 100-річчя Конституції УНР 1918 р.) – Х.: Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Харків: 2018. – 252 с.

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції.

*Адреса редакційної колегії: вул. Пушкінська, 77, к. 222п, м. Харків, 61024,
Україна.*

УДК 340.12.001

ББК 67.0

*© Асоціація випускників Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*